

CULTURA ȘI GENIALITĂȚEA CONDIȚII ALE PROGRESULUI. SPIRU HARET – UN REFORMATOR AL SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

Cristina-Maria DABU¹

cmdabu@yahoo.com

Abstract: The most powerful public personality of the beginning of the XX-Th Century, Spiru Haret revealed (emphasized) himself through a huge work covering very different areas: science, politics, education, literature. His encyclopedic education, specific for the scientists from the end of XIX-th century, covering areas like astronomy, sociology, mechanical and hydraulic engineering, history, earth physics, allowed him to become a reformer without precedent in the Romanian society of that time and unequaled for the future. Spiru Haret's reforms, focused on education, culture, ecclesiastical activity, social assistance, modernization of villages, etc. opened the way for the formation of modern Romania and the golden generation of cultural personalities of the interwar period. Work and reforms left by Spiru Haret for future generations, demonstrates once again that authentic progress can not exist without culture, interdisciplinary, morality and creative genius and reformer.

Keywords: Spiru Haret, public personality, politics, education, reform.

Cea mai puternică personalitate publică de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, Spiru C. Haret s-a remarcat de-a lungul vieții sale printr-o vastă operă ce acoperă domenii extrem de diferite:

---

¹ Dr. ing., Project Manager, SIVECO Romania, membru titular al Diviziei de istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

știință, politică, educație, literatură. Marea valoare a activității sale a fost și este recunoscută și reconfirmată pe parcursul a mai mult de un secol prin faptul că marea majoritate a principiilor și conceptelor stabilite de marele savant și-au păstrat actualitatea și aplicabilitatea până în zilele noastre.

Ca demers educațional, după absolvirea liceului, în 1869, tânărul Spiru Haret se înscrie la Facultatea de Științe, secția fizico-matematică, din cadrul Universității din București, devenind în anul 1874 licențiat în matematici. După terminarea facultății, cu sprijinul lui Titu Maiorescu, va deveni bursier la Paris, unde va obține o licență în matematici în anul 1875, iar în anul 1876 a doua licență și în științele fizice.

Se înscrie la doctorat la Sorbona, susținându-și teza în 1878. Spiru Haret a demonstrat variabilitatea sistemului solar, fiind **primul român doctor în matematică**. Prin realizările sale în domeniul cercetării științifice, a contribuit foarte mult la prestigiul științei românești.

Formația sa enciclopedică, specifică savanților sfârșitului sec XIX și începutului secolului XX, acoperind domenii precum matematica, astronomia, sociologia, ingineria mecanică și hidrotehnica, istoria, fizica pământului, i-au permis să devină un reformator de neegalat al societății românești din acele vremuri.

Rigurozitatea sa științifică deosebită, se va regăsi în toate documentele ce îi vor purta semnătura.

Vom puncta în cele ce urmează doar câteva dintre ele: în procesul verbal încheiat la data de 14 februarie 1881, cu ocazia luării în primire a obiectelor muzeului de antichități, al cărui conservator fusese numit Spiru Haret în perioada 31 ianuarie –26 februarie 1881, vom regăsi următoarea mențiune cu privire la Tezaurul de al Pietroasa <<L-am cercetat comparativ cu procesul verbal încheiat la 6 februarie 1876 de către comitetul arheologic, în urma furtului lui Pantazescu și l-am găsit întocmai precum este descris în acel proces verbal și cum este reproduș în stampele xilografiate care îl însoțesc. Cântărindu-l cu o balanță etalon, care dă greutatea până la ½ gram, am constatat că greutatea lui totală este de 14 oca, 151 dramuri, socotind kilogramul de 314 dramuri>>²

² Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul I Oficiale, pref.:Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p 63.

În paralel cu activitatea științifică și didactică, Haret este implicat și în viața politică, unde ca membru al PNL este preocupat de învățământ și educație, în domeniul cărora este numit în mai multe funcții: inspector general, secretar general al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, apoi de trei ori ministru în guvernele PNL

Spiru Haret va fi de trei ori ministru al Instrucțiunii Publice, între 31 martie 1897 – 11 aprilie 1899, 14 februarie 1901 – 22 decembrie 1904 și 12 martie 1907 – 29 decembrie 1910, perioadă în care a reorganizat întregul învățământ românesc.

În raportul realizat, în calitate de inspector, asupra situației învățământului românesc în anul 1884, vom găsi o analiză foarte amănunțită a problemelor atât materiale (dotare școli, internate) cât și profesionale: <<..Internatele anexate pe lângă unele din școlile statului au fost înființate, pe de-o parte, cu scopul de binefacere, pentru a da mijloc de studiu la școlarii săraci și merituosi, iar pe de alta chiar în interesul statului, ca să nu fie lipsit de concursul mai multor oameni de merit, pe care lipsa de mijloace i-ar fi împiedecat a-și face studiile.

Este bine și de demnitatea țării ca niște instituții ce au asemenea destinațiune să fie ținute cât se poate de bine, să fie adevărate modele pentru instituțiunile private de același fel.

Cu părere de rău trebuie să constat că nu este așa nici din punctul de vedere material, nici din cel moral.

Ca instalațiune, localuri vechi, dărăpănate, strâmte, umede, fără aer, nici lumină, rău distribuite, rău îngrijite, uneori de o necurătenie rară; adevărate cuiburi de infecțiune, așa că e de mirare cum de nu sunt mai des vizitate de epidemii. Cine nu crede, să treacă o dată prin coridoarele, clasele și dormitoarele localului de până deunăzi al liceului Sf. Sava, ale internatului liceelor din Iași și Craiova, al internatului central de fete din București, al seminarului din București și Iași... Bai nu sunt nicăieri în localul școalei și numai la doua sau trei școli este câte o mică sumă prevăzută în buget pentru îmbaiatul școlarilor. Alimentarea nu este supusă la nici o igienă și lăsată la alegerea economului și bucătarului. Mobilierul în starea cea mai primitivă, așa că deseori se văd școlarii părăsind internatul cu defecte fizice>>³

³ *Ibidem*, p.237, 238.

Ca urmare a acestui raport, pentru rezolvarea problemelor legate de locațiile școlilor și condițiile de viață ale elevilor în internate, Spirul Haret va elabora un proiect de regulament pentru construirea și mobilarea școlilor primare⁴, proiect caracterizat prin aceeași rigurozitate în proiectarea claselor și a mobilierului școlar, specifică formației intelectuale și profesionale a marelui savant. În cadrul acestui proiect de regulament vor fi stabilite norme amănunțite pentru construcția sălilor de curs și a mobilierului școlar în funcție de necesitățile fiziologice specifice vârstei elevilor

„Art 29 – Numărul locurilor într-o clasă nu va trece niciodată peste 80 în comunele rurale și peste 70 în cele urbane; el nu va fi niciodată mai mic de 40.

Mărimea claselor se va calcula luând ca bază 1 până la 1,25 metri pătrați de suprafață pentru fiecare elev

Art. 30 – Lățimea unei clase nu va trece peste 7 m iar înălțimea va fi minimum 7 m.

Pentru fiecare elev într-o clasă va trebui să corespundă cel puțin 4 metri cubici din capacitatea totală a clasei.

Art. 31 – Luminarea claselor poate fi:

a) Unilaterală;

b) Bilaterală, însă numai din doua părți opuse. Pentru luminarea unilaterală, ferestrele se vor dispune în stânga elevilor.

Art. 32 – Luminarea claselor prin fața elevilor, a profesorului sau prin plafon este cu totul oprită.

Art. 33 – Suprafața de lumină a ferestrelor unei clase va trebui să fie egală cu cel puțin a cincea parte din suprafața totală a parchetului clasei.

Art. 34 – Ferestrele claselor și atelierelor vor fi rectangulare; înalte pe cât e posibil până la plafon.

Parapetele ferestrelor vor fi de 1m 20 deasupra dusumelelor, atât laturile ferestrelor, cât și parapetul, vor fi înclinate, spre a mări suprafața luminată.

Ferestrele vor fi depărtate cel puțin 8 m de orice împrejmuire și de orice clădire care ar putea să împiedice lumina...

Art. 36 – Pereții claselor pe înălțimea de 1 m 20 se vor îmbrăca, pe cât posibil, de jur împrejur, cu lambriuri de lemn. Dacă aceasta nu se va putea, va trebui, ca cel puțin până la această înălțime, pereții să fie acoperiți cu vopsea de ulei, dată de 3 ori...

⁴ *Ibidem*, p 277.

Art. 38 – Pentru școlile urbane, ușile claselor vor fi în doua canaturi, de 1 m 25 lățime și 2m 60 înălțime; iar pentru școlile rurale, într-un canat de 0 m 90 lățime și 2 m 20 înălțime. Vor fi lucrate în table, pragurile de lemn tare; ferăria solidă și specială pentru școli.

Ușile se vor deschide dinăuntru în afară.

Art. 39 Nici într-un caz, nu se permite ca ușile claselor sau atelierelor să se deschidă de-a dreptul în curți descoperite, ci întotdeauna în galerii, vestibule, pasaje sau în curți acoperite.

Art. 40 – Se vor lua totdeauna măsuri, potrivite cu împrejurările, pentru a asigura ventilația suficientă a saelor de clasă și de ateliere”.⁵

Aceiași rigurozitate o vom găsi și în proiectarea mobilierului clasei conform dimensiunilor copiilor pe grupe de vârstă:

„Art. 91 – Bancile pentru școlari vor fi în formă de pupitre, cu unul sau doua locuri. Ele vor fi de patru mărimi deosebite, după dimensiunile următoare:

Mărimea	Înălțimea taliei copilului	Lungimea mesei și a bancii		Înălțimea marginii anterioare a mesei	Lărgimea mesei	Înălțimea bancii	Lățimea bancii	Înălțimea stîngiei de la spată deasupra bancii
		Pupitre de un loc	Pupitre de 2 locuri					
1-a mărime	1 m până la 1 m 15	0 m 55	1 m 00	0 m 44	0 m 35	0 m 27	0 m 21	0 m 19
2-a mărime	1 m 16 până la 1 m 30	0 m 55	1 m 00	0 m 53	0 m 38	0 m 32	0 m 24	0 m 22
3-a mărime	1 m 31 până la 1 m 50	0 m 55	1 m 00	0 m 62	0 m 42	0 m 39	0 m 27	0 m 26
4-a mărime	Peste 1 m 50	0 m 55	1 m 00	0 m 70	0 m 45	0 m 45	0 m 30	0 m 28

Toate muchiile vor fi rotunjite.

Art 92 – Marginea mesei care vine în partea copilului și cu marginea anterioară a bancii trebuie să fie pe aceeași verticală

Art. 93 – Masa trebuie să aiba o înclinare de 15 până la 18 grade

Art 94 – Fiecare pupitru va avea o cutie pentru cărți

Art. 95 – Lângă peretele clasei care vine în fața școlarilor, se va pune o estradă de cel puțin 1,20 m și înaltă de 16 până la 32 centimetri, pe care se va pune catedra sau masa institutorului sau învățătorului și tabla neagră.

⁵ *Ibidem*, p. 281–282.

Art. 96 – Fiecare școală primară urbană va trebui să dispună, ca mobilier pentru cancelarie, cel puțin de obiectele următoare: o masă lungă de 1,20 m, lată de 0,80 m, cu sertar cu cheie, 6 scaune; un dulap cu cheie, înalt de 2 m și lat de 1,50 m, pentru conservarea arhivei și dotei școlii, un ceasornic de perete și un cuier. În școlile rurale, mobilierul cancelariei se va compune cel puțin din o masă lungă de 0,80 m și lată de 0,60 m, cu sertar cu cheie; trei scaune, un dulap cu cheie, înalt de 1,50 m și lat de un metru și un ceasornic de perete”⁶.

Haret nu vedea școala doar ca valoare în sine, ci drept un „instrument de acțiune socială” – nu doar cu scopul de a instrui elevii, ci mai ales de a-i educa și forma ca viitori adulți responsabili față de ei înșiși și față de semenii lor. În acest context al gândirii se înscrie de exemplu Circulara nr. 55999 din 3 decembrie 1909 privind casele de economie școlară: *„Cea mai de seamă sistemă educativă populară nu poate fi decât aceea în care inima și mintea individului primesc un aliment sănătos, făcând ca toate facultățile lui să se dezvolte armonic. Nu e de ajuns ca un copil să învețe a scrie, a citi, a socoti, e necesar ca el să știe ce datorii are către el însuși și către alții. Faptul că un copil, din puținii săi bani, pune o parte la păstrare, constituie pentru el un sacrificiu și toate faptele mari se pregătesc în virtutea unui sacrificiu. Exercițiul continuu al păstrării, diriguît și privegheat de învățator, formează energii morale bine disciplinate și în viața adultului ele se înmulțesc, se dezvoltă și se întăresc.... Când un individ e econom, atunci el e moderat în plăceri, muncitor, cinstit, om de inimă, bun tată de familie și bun cetățean.... Unul din păcatele poporului nostru este lipsa de orice grija pentru ziua de mâine. De la cel mai sărac până la bogat, deprinderea este, dacă nu a cheltui mai mult decât are, dar fără îndoială tot cât are”*

Totodată, Haret avea în vedere rolul important al educației permanente în înlăturarea analfabetismului și progresul societății românești. Printr-o circulară din anul 1907, publicată în Buletinul Oficial al Ministerului Instrucțiunii nr 278 din 1–15 ianuarie 1908, Haret va institui obligativitatea organizării de cursuri pentru adulți de

⁶ *Ibidem*, p 287.

⁷ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul III Oficiale pref.:Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p 80.

către învățătorii de la sate „...Nevoia organizării cursurilor de adulți, cu deosebire la sate, este adânc simțită. Prin circulara nr 49.598 din 25 august a.c., v-am arătat pe larg cât de rea este starea poporului din toate punctele de vedere, și cât este de necesar ca învățătorii să aiba o activitate extrașcolară, prin care să vină într-ajutorul ridicării lui culturale și economice... Ministerul primește neconținut cereri de înființări de asemenea cursuri și dă bucuros aprobarea, cu convingerea că prin ele se lucrează spre binele țării. Învățătorii devotați – și dintre aceștia se găsesc foarte mulți din rândurile dumnevoastră – au văzut starea de plâns a sătenilor în privința culturală. Ei au rămas uimiți de marele număr de analfabeți care ne coboară în ochii celorlalte națiuni civilizate; ei au înțeles cât de periculoasă este această stare nenorocită de ignoranță, care împiedică cele mai frumoase și mai bune idei să pătrundă în mulțime sau cel puțin le face să pătrundă cu mare greutate; ei și-au dat bine seama că un popor incult, fără cunoștință de ce a fost și de ce este, fără respect de legi și de instituțiuni – care îi sunt necunoscute -, este un popor gata la orice fel de ispite, căci n-are dezvoltată conștiința lăuntrică a datoriilor și drepturilor sale legitime; în sfârșit ei au înțeles că o țară unde se găsește o asemenea mulțime, fără cunoașterea deplină măcar a celor dintâi elemente de cultură, care să-i lumineze mintea, să-i întărească voința în bine, este o țară ce cu greu se va putea înălța.... Dacă învățătorilor care nu primesc subvențiuni, această activitate nu le poate fi impusă dimpotrivă, pentru cei care primesc vreo subvențiune, ea devine o inevitabilă datorie. De la această îndatorire ei nu se pot da la o parte, decât cu riscul de a pierde subvenția sau, în cazul când o primesc, să o restituie.

În această privință, art. 96 din regulamentul legii învățământului primar este categoric: <<învățătorul care primește o subvenție, sub orice titlu, din partea comunei, este obligat să instituie cursuri pentru adulți.

Subscrisul, dorind ca legea să se execute întocmai după spiritul ei, invită pe toți aceia dintre dumnevoastră, căroro comuna s-a învrednicit să le acorde subvențiuni de 10 lei pe lună sau mai mult, să organizeze cursuri de adulți fără cea mai mică întârziere; tot astfel și acei învățători care primesc subvențiuni de la județ.

Pentru organizarea cursurilor acestora, legea prevede un număr de cel puțin 5 auditori în comunele rurale. Noi credem că pretutindeni, unde învățătorii au ascendent asupra sătenilor, și mai ales asupra acelor care au

trecut prin școală condusă de ei, se va găsi un număr destul de mare de auditori, doritori a-și înmulți cunoștințele, mai ales în acele luni ale anului când munca câmpului încetează și când sătenii sunt liberi mai mult decât oricând.

Mentionăm aici că pentru înființarea cursurilor de adulți este nevoie de autorizarea inspectoratului școlar și se va cere prin revizoratul școlar, iar cu privire la tinerea lor se va avea în vedere Regulamentul școalelor de adulți, publicat în „Buletinul Oficial” nr 230, din 15 iunie 1904.

Ministerul va lăsa însă deplină libertate să vă abateti de la prescripțiile acestui regulament, când e vorba să se dea o mai mare atenție chestiilor de interes local...”⁸

Ca parcurs științific și politic, putem puncta:

- În anul 1879 devine Membru corespondent al Academiei Române
- Tot începând cu anul 1879 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii începe să-l solicite
- În anul 1882 este numit membru în Consiliul Permanent de Instrucțiune.
- În anul 1883 P.S. Aurelian îl numește inspector al școlilor.
- În 1885, devine secretar general al ministrului Cultelor și Instrucțiunii publice de atunci: D.A. Sturza.
- În anul 1893 va deveni Membru titular al Academiei Române.
- Vicepreședinte al Academiei Române (1904–1907).

Studiind activitatea sa politică, îl vom găsi pe Haret implicat într-o mare diversitate de probleme în calitate de reformator al societății românești, extrem de arhaice la vremea respectivă în raport cu celelalte state europene:

- Rolul preoților și învățătorilor în răscoalele țărănești
- Legea lumânărilor de ceară
- Reforma învățământului secundar și superior
- Probleme privind conducerea Teatrului Național
- Problematika introducerii instrucției militare în școli

⁸ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul III Oficiale, pref.:Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p 54–55.

- Modificarea legii clerului și seminariilor teologice
- Legea privind înființarea comisiei (comisiunii) istorice – înființată la 20 februarie 1910, având ca obiectiv publicarea de cronică și documente românești, cronică străine în legătură cu țările străine în legătură cu țările române, vechi documente literare. Comisia a funcționat până în anul 1938, editând Buletinul comisiei istorice a României.

- Modificarea legii sinodale
- Pentru nevoia de informare a învățătorilor creează Biblioteca pedagogică în cadrul căreia tipărește, prin Casa Școalelor mai ales, traduceri din literatura pedagogică.

- El este cel care a înființat grădinițele de copii în România, ce dintâi deschizându-și porțile la 1 decembrie 1897. Până în 1909 erau 168, din care 13 erau urbane (la 2 iunie 1909 a fost promulgată Legea pentru școlile de copii mici (grădinițele de copii)).

Prin Circulara din 11 aprilie 1902 către revizorii școlari din județele Argeș, Gorj, Muscel, Neamț, Suceava, Vâlcea, va începe să puna bazele unui muzeu de artă națională, probabil primul la acel moment în România: „Precum vi s-a comunicat cu ocazia adunării d-voastră în București, veți pune în vedere tuturor învățătorilor din județul d-voastră, ca în timpul conferințelor generale de anul acesta, să adune obiecte pentru alcătuirea unui „*Muzeu de artă națională*”...

1. Cusături cu lână, cu arnici, cu fir sau cu mătase pe cămăși bărbătești și femeiești, chenare pe cămăși, testemeluri, marama, pachilate, ștergare, cârpe de îmbrobodit sau pentru orice slujbă și în orice fel.

2. Tesături în lână, cânepă, borangic și bumbac, precum: velnițe, scoarțe, lăvicere, pături, țoluri, dăsăgi, brâuri, bete (braciri), chingi, cratințe (sau catrințe), oprege, vâlnice, fote, sorturi, cârpe țesute, năframe, meserite, ștergare și în sfârșit orice lucru țesut, care are oarecare podoabe

3. Lucrări cioplite în lemn, ca: furci frumoase de tors, fluier, cavale ciobanești, linguri de lemn frumoase, căpăcele, ploște, pistornice și alte lucruri în lemn, care sunt făcute frumos.

4. Vase de pământ smălțuite sau nesmalțuite, ca: uricioare, străchini (blide), talere, oale, ulcele, câncee, cătui și altele împodobite cu flori de smalt sau goale.

5. Ouă de Paști încondeiate și roșite.

Pe lângă obiecte, se vor aduna și notite despre diferite obiceiuri:

a) modul cum se vopsec și se încondeiază ouale

b) Chipul cum se făceau vopselele și cum se vopseau lănurile și orice torturi înainte de vreme, pentru cusut și tesut: rosu închis, rosu deschis, galben închis și deschis, turchezul sau albastrul, vânatul, stânjeniul, conabiul, cafeniul și negrul;

c) Însemnari asupra portului și obiceiurilor din partea locurilor, precum și deosebirea lor de portul și obiceiurile din localitățile vecine...⁹

Un alt demers de mare importanță al activității lui Spiru Haret îl constituie punerea temeliei activității de asistență socială în România. O circulară a sa datată 1908, către revizorii școlari, instituie obligativitatea acestora de a efectua anchete sociale amănunțite asupra familiilor elevilor, conștient de importanța mediului de viață al copilului asupra devenirii sale viitoare. Obligatorietatea efectuării anchetelor sociale asupra familiilor elevilor din cursul primar există în școlile generale în anii 1975–1980. Vom reda în cele ce urmează textul respectivei circulare:

„Munca generală a corpului profesoral în afară de școală nu-și poate da toate roadele, dacă nu este mai întâi ajutată de o deplină și exactă cunoaștere a tărâmului de lucru și apoi cârmuită de un plan destul de mlădios ca să se poată da, după nevoie și după putere, dar hotărât mai înainte.

Cunoașterea tărâmului trebuie să vină în rândul întâi.

Acest tărâm poate fi societatea întreagă română, care are destule nevoi, pe care nimeni nu caută a le multumi, dar mai întâi de toate este, și trebuie să fie, lumea de care atârnă izbanda învățaturii dată de școală, adică familia în sânul căreia școlarii petrec 19 din 24 de ceasuri.

De starea intelectuală, economică, morală și sanitară a familiei atârnă împlinirea povetelor ce se dau de corpul profesoral școlarilor și numai îndreptarea acestei stări poate aduce o îndreptare în puterea luminătoare a școlii.

Cunoașterea stării acesteia trebuie să se facă repede și bine: repede, căci timpul este înaintat; bine, pentru că altfel greșim începutul și un început greșit, într-o epocă care prezintă multe greutăți, este dezastruos.

⁹ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul II Oficiale, pref.: Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p 145.

Ca mijloc de cunoaștere este anchetă pe care fiecare institutor și diriginte în clasa sa o va face cu elevii săi.

Ministerul a tipărit tablouri statistice, instrucțiunile necesare; o săptămână cel mult ajunge pentru facerea anchetei, care nu va trece pragul școlii, fiecare elev va da deslușirile ce i se vor cere cu toată stăruința și mai ales cu toată dorința de a afla adevărul, fără exagerare și fără acoperire. Acolo unde puțință va fi, e bine ca institutorul sau dirigintele să controleze zisele elevului și controlul va fi mai necesar în clasele cu elevii mici. Dar dacă nu se va putea, ne vom multumi numai cu datele căpătate de la școlari; rezultatul este, în tot cazul, provizoriu, rămânând ca alte cercetări ulterioare să îl completeze.

Stăruim însă asupra ce trebuie să se dea pentru ca datele aflate să corespundă realității. Când vom fi puși în fața acestei realități, vom vedea ce trebuie să facem.

Tablourile completate se vor grupa pe școli și, în cel mult opt zile de la primirea acestei circulare, dnii directori și directoare sunt rugați să le înainteze la minister”¹⁰

Prin Circulara nr 26412 din 27 aprilie 1909 către direcțiile școalelor primare din București pentru ancheta asupra stării culturale și materiale a familiilor copiilor, Haret va relua ideea anchetei sociale, de data aceasta la nivelul capitalei, conștient de impactul major pe care mediul familial îl are asupra evoluției copilului și prin aceasta asupra viitorului societății Românești: „Călăuzit de motivele pe care le cunoașteți, ministerul a făcut apel la domnia voastră pentru a organiza și duce la bun sfârșit ancheta asupra stării culturale și materiale a familiilor ce-și au copiii în școale.

Rezultatele îngrijorătoare le cunoașteți de asemenea; ele devin mai îngrijorătoare, când ne gândim că ancheta făcută de dvs nu se raporta decât la o mică parte, și nu cea mai de jos, din populația capitalei.

Această prima anchetă este numai un început; ea mai întâi trebuie controlată în amănunte, trebuie apoi întregită printr-o cercetare asemănătoare asupra păturii școlare, și când datele vor fi astfel adunate, atunci va trebui să pășim la coordonarea mijloacelor pe care caritatea

¹⁰ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul III Oficiale, pref. Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p 70–71.

tradițională le-ar putea pune în serviciul îndreptării acesteia; să căutăm a spori aceste mijloace, pentru a multumi cât mai multe nevoi, să dăm acestor mijloace o putere cât mai moralizatoare pentru a putea atinge nu numai efectele, ci înseși cauzele decăderii morale și materiale ce constituie o rușine în progresul nostru...¹¹.

Tot în contextul acestui demers, al fundamentării activității de asistență socială în România, putem considera și Circulara nr. 21297 din 9 mai 1907, către directorii școalelor normale și primare pentru cercetarea sănătății în familie: „În anul 1898, ministerul luase dispozițiunea ca, în fiecare zi la intrarea în clasă, fiecare învățător, institutor sau profesor să întrebe pe școlari dacă la dânsii este cineva bolnav, și, pe cât se poate ști, de ce boală anume; și, în caz când ar fi nevoie, să se dea de știre medicului comunal sau medicului de plasă.

Această măsură, așa de ușor de aplicat, poate fi de cea mai mare utilitate, mai ales pentru descoperirea focarelor de boli molipsitoare, căci se știe indiferența cu care privesc lucrul acesta oamenii din popor, precum și indiferența cu care se poartă de ordinar la țara autoritățile locale, pentru a descoperi și a preveni răul. Ea ar fi un mijloc pentru a se stârpi cu încetul deplorabila deprindere a poporului de a se adresa la babe, chiar în cazurile cele mai grave, în loc de a face apel la omul de știință.

De aceea, ministerul roagă din nou pe toți membrii corpului didactic, care sunt în măsura de a o face, ca să revină la instrucțiunile din 1898 și să le aplice cu stăruință, convinși fiind că cu mică sumă de muncă ce li se cere pot face un act de umanitate față de populațiunea săracă, pentru care vor avea dreptul la recunoștința ei și a țării¹².

Lucrările științifice ale marelui savant, dovedesc o mare usurință în abordarea diferitelor ramuri ale științei precum matematică, fizică, inginerie, astronomie, sociologie, geografie, geologie, științe naturale și în realizarea de conexiuni interdisciplinare între acestea.

Între operele științifice ale lui Spiru Haret se numără:

- *Sur l'invariabilite des grands axes des orbites planetaires* – 1878;
- *Despre măsura capacității buților* – 1878;

¹¹ *Ibidem*, p. 73–74.

¹² *Ibidem*, p. 31.

- *Cercetări asupra părții financiare a proiectului de răscumpărare a căilor ferate* – 1880;
- *Accelerațiunea seculară a mișcării medii a lunii* – 1880;
- *Morișcă cu indicațiuni electrice, indicator electric și sistemul de suspensie al moriștei – pentru a măsura iuțeala unui curent lichid într-un punct dat oarecare* – 1882;
- *Considerațiuni relative la studiul experimental al mișcării apei în canale descoperite și al constituțiunea intimă a fluidelor* – 1883;
- *Teorema ariilor în mișcarea sistemelor materiale* – 1894;
- *Notă asupra populațiunii României* – 1903;
- *Observațiuni științifice: Observațiuni asupra formării grindinei; Observațiuni asupra cutremurelor de pământ* – 1905;
- *Despre mecanica socială* – 1911;
- *Raport despre aeroplanul Vlaicu* – 1912;
- *Pata cea mare rosie de pe planeta Jupiter* – 1912.

Totodată, Spiru Haret a depus eforturi susținute în răspândirea științei în cadrul societății românești a acelor vremuri, conștient de necesitatea educației continue, dincolo de bancile școlii.

Analizând textele prezentate pe parcursul lucrării, se pot sublinia principiile ce au stat la baza gândirii și activității lui Spiru Haret:

- Încredere în izbanda binelui asupra răului;
- Îndemnul la atașament patriotic, și al urmărirea binelui țării, concept de viața alimentat de tradiție, cultură, istorie, ca fiind o bună sursă de opțiuni civice și profesionale;
- „*Binele public*” este o sintagmă ce revine în textele sale, fie acestea de caracter academic sau administrativ/politic.
- Legarea învățământului de dimensiunea sa practică la nivelul societății românești reprezintă încă o idee la care „*omul școlii*” a revenit mereu, convins că lumea românească, abia intrată în circuitul modern, avea nevoie de oameni bine pregătiți, de la nivelul primar până la cel academic, pentru a se obține rezultate optime în orice domeniu.

În acest sens, prin Circulara nr 4889 din 5 iunie 1903 către direcțiile școalelor secundare, va stabili, pentru profesorii secundari posibilitatea rotației între dânsii de la o clasă la alta. Dispoziția demonstrează o fină analiză și cunoaștere a caracteristicilor activității didactice și un deosebit tact pedagogic: „...ea ar permite unui profesor să urmărească

o serie de elevi de la începutul până la sfârșitul școlii, făcând astfel posibilă pentru un profesor desăvârșirea rezultatelor pe care le asteaptă de la silințele sale și de la metoda ce-i este proprie. Ea scutește în parte pe școlari de prea multele schimbări de profesori, care sunt așa de dăunătoare pentru dânsii; ea pune pe profesor în poziție de a-și cunoaște pe deplin școlarii și de a se ocupa de fiecare în parte în modul cel mai potrivit fiecăruia; în fine, dă profesorului puțința de a-și mai varia ocupațiile și de a evita astfel oboseala și neplăcerea de a reveni în fiecare an, în timp de 30 de ani, asupra aceluiași lucruri. Cu toate acestea, pe cât știm, profesorii secundari nu uzează deloc de facultatea ce le dă art. 236, ceea ce credem că este regretabil, și pentru dânsii și pentru școlari.

De aceea vă rugăm ca, înainte de terminarea examenelor, să le amintiți dispozițiunile aceluia articol, și să-i îndemnați să uzeze de dânsul pentru anul viitor școlar. Suntem convinși că odată ce va începe, avantajele vor deveni așa de evidente, încât pe urmă lucrurile vor merge de la sine”¹³.

În contrast total cu timpurile în care trăim, Haret considera că: *„Învățământul unei țări, este chemat să îndeplinească un întreg scop. În prima linie, el trebuie să formeze buni cetățeni. În a doua linie, el trebuie să procure tuturor tinerilor fondul de cunoștințe care este indispensabil oricărui om în viață, fără deosebire de treaptă socială: această este învățământul obligatoriu. În fine, mai trebuie să formeze contingente pentru toate carierele care sunt necesare pentru viața completă și armonică a statului”¹⁴.*

Totodată, pentru răspândirea și susținerea ideilor sale în rândul poporului și pentru culturalizarea acestuia, Haret a înființat o serie de publicații și societăți culturale care să contribuie la dezvoltarea culturii generale a maselor dincolo de porțile școlii, la prețuri accesibile pentru populația predominant rurală a României acelor vremuri, publicații care să ofere informații folositoare și culturale la nivelul omului de rând:

- Pe plan politic, a înființat *Liga Deșteptarea* (10 iunie 1912), având ca scop *„propășirea intelectuală, morală și economică a sătenilor și a muncitorilor de la orase”¹⁵;*

¹³ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul II Oficiale, pref. Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p 191.

¹⁴ *Idem*, p. 197.

¹⁵ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul IX Polemice si Politice, pref. Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p. 25.

- În 1987 a fondat săptămânalul enciclopedic „*Albina*”, devenit apoi, de-a lungul multor decenii, unul din cele mai populare;
- A înființat Societatea „*Steaua*” (1900);
- „*Revistă generală a învățământului*” (1905) – cu ajutorul căreia să poată apăra reformele începute de ministrul de atunci al Instrucțiunii Publice, dl. M. Vlădescu¹⁶;
- În 1906 a editat „*Pagini de istorie*”;
- În 1910 a publicat lucrarea „*Mecanica socială*”, la Paris și București, utilizând pentru prima dată matematica și fizica în explicarea și modelarea fenomenelor sociale.

Conform studiilor sale, fenomenele sociale sunt fenomene continue, ce pot fi descrise prin ecuații cu două variabile, sau sisteme de ecuații cu trei necunoscute, putând totodată să fie reprezentate grafic în sisteme de coordonate de două sau trei dimensiuni. Discontinuitățile în evoluția fenomenelor sociale sunt extrem de rare, fiind în general rezultatul unor fenomene naturale de mari proporții. Haret folosește, de asemenea, conceptul de aproximări succesive în modelarea matematică a fenomenelor sociale. Dinamica fenomenelor sociale o va modela folosind concepte din fizică, precum: <<*Centrul gravitațional al unui corp social*>>, <<*Principiul vitezelor virtuale*>>, <<*Principiul egalității acțiunii și reacțiunii*>>. Modul în care a abordat descrierea fenomenelor sociale utilizând concepte matematice și fizice, îl poziționează pe Haret drept un deschizător de drum în abordarea interdisciplinară a cercetării și în utilizarea modelelor pentru descrierea și înțelegerea fenomenelor studiate¹⁷.

Reformele sale, ce au avut în vedere învățământul, cultura, activitatea clericală, asistența socială, modernizarea satelor etc., au deschis calea formării României Moderne și a generației de aur de oameni de cultură din perioada interbelică.

Opera și reformele lăsate de Spiru C. Haret demonstrează încă odată faptul că progresul autentic nu poate exista în afara culturii, interdisciplinarității, moralității și a geniului creator și reformator.

¹⁶ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul I Oficiale, pref. Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p. 17.

¹⁷ Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret*, Volumul X Operele științifice 1878–1912, pref., Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, ed. Comunicare.ro, 2009, p. 309–489.

Bibliografie

[1] Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret Vol I Oficiale 1884–1888, 1897–1899*/Haret C. Spiru, pref., Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, Ed a 2– a rev., Bucuresti, Comunicare.ro, 2009.

[2] Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret Vol II Oficiale 1901–1904*/Haret C. Spiru, pref., Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, Ed a 2– a rev., București, Comunicare.ro, 2009.

[3] Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret Vol III Oficiale 1907–1910*/Haret C. Spiru, pref., Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, Ed a 2– a rev., Bucuresti, Comunicare.ro, 2009.

[4] Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret Vol IX Polemice și Politice 1911–1912*/Haret C. Spiru, pref., Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, Ed a 2 – a rev., București, Comunicare.ro, 2009.

[5] Haret C. Spiru, *Operele lui Spiru Haret Vol X Operele Stiintifice 1878–1912*/Haret C. Spiru, pref.:Remus Pricopie, Constantin Schifirnet, Ed a 2– a rev., București, Comunicare.ro, 2009.